

10. specializovaná konference stavebněhistorického průzkumu

SAKRÁLNÍ ARCHITEKTURA

Jindřichův Hradec, zámek, 7. - 10. června 2011

Anotace - souhrn

Martin Čechura, Jan Sommer

Opevněné kostely napříč Evropou

Základní přehled území s opevněnými venkovskými kostely. Historické souvislosti. Otázky typologie i názvosloví. Funkční prvky. Symbolické významy obranných zařízení a jejich dekorativní role.

Lubomír Zeman, Jan Konůpek, Ondřej Malina

Dispozice sakrální stavby jako pramen k dějinám osídlení. Meze a limity vypovídací schopnosti

Ondřej Malina

Samostatně stojící kostel jako doklad transformace osídlení - možnosti archeologie a GIS

Proces transformace osídlení ve vrcholném středověku výrazně ovlivnil podobu sídelní sítě a v mnoha směrech jí vtiskl současnou podobu. V dnešní krajině potkáváme mnoho stop tohoto procesu, většina z nich je však čitelná jen díky archeologickým a historickým metodám. Stavebně-historickou výjimkou jsou samostatně stojící kostely středověkého původu, které ztratily své původní sídelní souvislosti. Pro poznání jejich role ve vývoji osídlení je nutné rozšířit studijní záběr o jejich okolí. Právě zde leží doklady jejich původního významu a celá situace se v širším měřítku může stát kvalitním pramenem pro poznání sídelní transformace.

Starší a většinou zaniklou vrstvu osídlení představují relikty raně středověkých vsí, ležící obvykle na plochách současných polí. Pomocí metod nedestruktivní archeologie, zejména povrchových sběrů, je možné tyto relikty najít a analyzovat.

Geografické informační systémy v kombinaci s GPS zde nabízejí klíčový nástroj, sloužící v první řadě k optimální evidenci dat nebo jejich srovnání s parametry přírodního prostředí. Další úroveň analýzy představují postupy, umožňující odlišení původních keramických zlomků ze zaniklých sídlišť od přemístěné keramiky, která se na lokalitu dostala při hnojení polí.

Kamil Podroužek – Marek, Z.

Využití laserového 3D skeneru FARO při dokumentaci kostela sv. Floriána v Krásném Březně

Kostel sv. Floriána v Ústí n. L. - Krásném Březně byl vystavěn ve stylu saské renesance luteránem Rudolfem z Bünau v letech 1597 – 1604 jako soukromá zámecká kaple zasvěcená Panně Marii. V rámci komplexní dokumentace této národní kulturní památky, prováděné ve spolupráci NPÚ ÚOP v Ústí n. L. a FF UJEP v Ústí n. L. v roce 2010, bylo užito také technologie laserového 3D skenování, která umožnila zaznamenat a vizualizovat tvary a prostorové vztahy stavebních konstrukcí. Příspěvek představuje proces digitalizace a některé z jeho výsledků.

Veronika Bartová

Kostel sv. Václava a Panny Marie v Sušici

Příspěvek se bude zabývat středověkými dějinami Sušice, s důrazem na dobu vlády hrabat z Bogenu a především osobu krále Jana Lucemburského, s kterým je Sušice neodmyslitelně spjata, neboť ji mimo jiné nechal opevnit a v době jeho vlády vzniká kostel sv. Václava. Příspěvek bude dále zaměřen na stavebně historický vývoj a rozbor kostela sv. Václava a Panny Marie v Sušici v kontextu dějinném, vazbu na nejstarší prameny a analogie v přilehlé oblasti horního Pootaví.

Zuzana Hadravová

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Jiníně – jeden z venkovských kostelů oblasti Strakonicka jako neopomíjitelný zástupce drobnější sakrální výstavby v bohatství jihočeské architektury

Tématem referátu je velmi stručné nastínění stavební historie kostela Nanebevzetí Panny Marie v Jiníně, který se nachází 7 km jihovýchodně od města Strakonice. Tedy představení historie objektu, rozboru stavby, stavebního vývoje a vše shrnuto v umělecko-historickém hodnocení.

Původně se jedná o raně gotickou sakrální stavbu z 2. poloviny 13. století, v historické dokumentaci připomínána jako farní kostel v roce 1303. Kostel byl vypálen roku 1468 a následně přestavěn, roku 1482 se začalo s dalšími stavebními úpravami. Výraznou proměnu prošel kostel v 18. století, drobnější úpravy a zabezpečovací práce probíhaly také průběhu 19. století. V současné době došlo k opravě střešní krytiny a krovu v rámci projektu záchrany architektonického dědictví, obnovy kostela Nanebevzetí Panny Marie, Jinín.

Tento kostel je jednolodní s pětibokým presbytářem a opěráky, orientovaný k východu. Na jižní straně se nachází sakristie s kaplí, západnímu čelu stavby dominuje vysoká hranolová věž a při severní straně lodi je malá vstupní předsíňka, blíže k východu další kaple. Vybavení kostela je barokní uměleckou prací, hlavní oltář a čtyři oltáře vedlejší, kazatelna. Stavba je prolínáním odlišných slohových etap jedinečnou památkou oblasti jižních Čech. Celek prokazuje řadu památkových hodnot. Podoba kostela v jeho počátcích výstavby, která dodnes není zcela známa, jistě stojí za další podrobné studium.

Prostřednictvím fotodokumentace, která bude ve formě prezentace doprovázet celý výklad, bych zejména poukázala na několik hodnotných celků – zejména na původní krov, který byl posléze v určitých částech nahrazen, a jeho hodnota tím následně dosti utrpěla.

Lubomír Zeman, Alžběta Kratochvílová

Kostel sv. Jáchyma v Jáchymově. První luteránský kostel v Čechách a jeho přestavba Josefem Mockerem.

Hana Kučerová

Příklad dvou funkcionalistických staveb Církve československé z meziválečného období, Sbor kněze Ambrože v Hradci Králové a Husův sbor v Kolíně

Církev československá (CČS) patřila mezi nové fenomény první republiky. Překotný vznik této instituce sebou nesl řadu problémů, se kterými se musela církev v následujících letech vyrovnávat. Ke stěžejním úskalím náleželo především neexistence vlastních kostelů. CČS nedisponovala zpočátku vlastními modlitebnami a byla nucena uchýlovat se do provizorních prostor. Usilovala také o získání katolických kostelů, o jejichž užívání byly vedeny nekonečné soudní spory a které navíc esteticky ani účelností často neodpovídaly požadavkům mladé církve. Možným východiskem se ukázala výstavba vlastních sborů, což se stalo výraznou náplní aktivit CČS v prvních letech její existence.

Většina sborových staveb CČS byla realizována v krátkém období 20. a 30. let. Nově postavené sakrální stavby byly jedinečnou příležitostí k formulování nových architektonických požadavků a transparentnímu odlišení od bohoslužebných objektů ostatních církví. Architektonický vývoj staveb CČS nebyl jednolitý, neboť prostorové řešení kostelů neformovala pouze liturgie a nároky života církve, ale je zde zřejmá také souvislost s rozvojem architektonického myšlení a stavebnictví. K věroučnému ustálení církve došlo v roce 1924. V témže roce proběhla ideová soutěž na návrh typových chrámů. V průběhu následujících let můžeme pozorovat na jednotlivých stavbách řadu inspiračních zdrojů, ať už to byl Unity temple v Oak Park od Franka Lloyda Wrighta (1906) či vliv šířkové dispozice liturgického prostoru Josefa Plečnika z projektu katolického kostela Vídeň – Ottakring (1906). Některé stavby CČS byly postaveny i v tzv. národním slohu či s prvky inspirovanými vladislavskou gotikou.

Vrcholné stavby CČS vznikaly ve funkcionalistickém stylu (Josef Gočár, Pavel Janák či Jan Víška). Za nejvyspělejší typ stavby byly považovány moderní sbory s prostornou bohoslužebnou místností, jejíž kompozice byla ovlivněna především stěžejní ideou, že kněz je bratr přítomných, proto je jeho vyvýšené místo dáno pouze praktickým účelem. Důraz byl kladen také na akustiku sálu a minimalizování umělecké výzdoby. Sakrální stavby CČS se proti novodobým katolickým kostelům od samého počátku orientovaly více prakticko-sociálně než intelektuálně-estetizujícím směrem. Proto byly jejich nedílnou součástí též „provozní“ prostory (místnosti pro zasedání rady starších a sesterského sdružení, knihovna, místnost pro výuku dětí a mládeže, sál pro přednášky, koncerty, divadelních i kinematografických představení, farní úřad, byt

faráře a kolumbárium). Při navrhování stavby bylo pamatováno na její začlenění do urbanistické koncepce obce a na užití zeleně. Idealistické představy však v praxi narážely na řadu problémů – ať už to byl nedostatek finančních prostředků, obtížnost získání příhodného pozemku, odmítavé stanovisko městské rady či v neposlední řadě stagnující počet členů CČS.

Na příkladu dvou funkcionalistických staveb CČS se pokusím přiblížit kostely realizovaných na přelomu 20. a 30. let. Jde o stavbu předního českého architekta Josefa Gočára - Sbor kněze Ambrože v Hradci Králové (1929) a stavbu jeho žáka Vladimíra Wallenfelse – Husův sbor v Kolíně (1932). Cílem příspěvku je zodpovědět otázku, do jaké míry obě stavby splňovaly představu o moderní církevní stavbě CČS a jak se nová věrouka odrazila v jejich architektonické tváři. Každý z architektů se potýkal s jiným typem problémů souvisejících například s velikostí a prestiží města, kde kostel vznikl, se začleněním kostela do urbanistického prostoru či s finančními možnostmi sboru. Nabízí se také srovnání architektonického řešení sborové budovy žáka a učitele. V případě Vladimíra Wallenfelse bude stavba kolínského sboru CČS popsána v širším kontextu architektonické tvorby.

Daniela Štěrbová

Červené Poříčí - štuková výzdoba zámecké kaple.

Příspěvek se zabývá ikonografií štukové výzdoby zámecké kaple v Červeném Poříčí a jejím východiskem. Červené Poříčí je typickým příkladem českého panství, které během pobělohorských konfiskací přešlo na německou šlechtu. V šedesátých letech 18. století se dostalo do držení bavorského vévody Klementa Františka, který díky dědictví z matčiny strany získal v Čechách rozsáhlé državy tzv. Toskánských statků. Klement František nechal starší zámeckou kapli nově vyzdobit a byl to patrně on, který jako předlohu pro štukové kartuše na klenbě kaple poskytl emblematickou předlohu. Příspěvek má za cíl na příkladu této drobné sakrální památky ukázat fenomén kulturního transferu ve střední Evropě v 18. století.

Petr Skalický

**Nástěnné malby v bývalé kapli Všech svatých v kostele sv. Haštala v Praze.
Nástěnná výzdoba jako pramen k poznání chronologie stavby.**

Aleš Mudra

Architektonické detaily jihočeských pozdně gotických kostelů jako svědci liturgického provozu

Jan Pešta

Jižní portál a „Pohanský kámen“ v kostele Nejsvětější Trojice v Hostinném z pohledu stavební historie

V jižním portálu presbytáře kostela Nejsvětější Trojice v Hostinném je osazen záhadný tympanon s oboustranným reliéfem (dříve nazývaný Heidenstein – Pohanský kámen). Reliéf budí již od svého objevu v roce 1895 debaty o stáří, ikonografickém programu či původu, často s protichůdnými názory. Příspěvek přináší do diskuse o původu a stáří kamene další pohled, vyplývající ze stavebněhistorického průzkumu kostela.

Michaela Ottová

Nestvůry, diblíci a zelení muži. Architektonická skulptura na hranicích posvátného prostoru.

Michal Patrný

Sakrální architektura království Peru 16. – 18. století

Hana Hanzlíková

Refektář jako součást dispozičního organismu kláštera a provozní vazby související s jeho využitím.

Funkční a prostorové propojení refektáře, jeho zázemí, s ostatními provozy konventních budov kláštera je jedním z nosných prvků jejich dispozice. Nezanedbatelný

je i výtvarný aspekt hlavního prostoru. Vypovídají i o způsobu a organizaci života spojeného s pravidly řádu. Determinujícím prvkem byl ekonomický aspekt, možnosti daného staveniště a invence návrhu. Ukázky řešení v dispozici vybraných objektů:

Bývalý klášter Minoritů ve Stříbře - barokní etapa výstavby (řešení komponované v prostředí městského organismu, navazující na předchozí kvalitní stavební fáze a poplatné stagnaci konečného období vývoje objektu svázaného s životem komunity). Bývalý klášter Kapucínů v Mělníce (řešení vycházející z jednorázové radikální přestavby středověkých městských domů na stísněných parcelách v období baroka) Klášter Benediktinů Rajhrad (velkorysé autorské řešení novostavby J. B. Santiniho) Cílem je prezentace konkrétních příkladů mnohotvárných možností a promyšleného řešení tehdejších systémů.

David Merta – Marek Peška – Antonín Zůbek

Ke stavebním dějinám jezuitské koleje v Telči

V minulých dvou letech probíhající rekonstrukce bývalé jezuitské koleje v Telči pro potřeby Masarykovy univerzity umožnila nahlédnout skrze archeologii ke stavebním dějinám tohoto prostoru. Výzkumem se podařilo odkrýt pozůstatky starší měšťanské zástavby, na jejímž místě byla kolej vystavěna. Jednalo se i o konstrukce, které byly do novostavby funkčně zakomponovány. Mladší stavební dějiny areálu jsou podepřeny dvěma desítkami dendrodat (odebráno bylo 45 vzorků).

Ivan Peřina

Tajemství dvou kostelů v Jindřichovicích pod Smrkem v kontextu studia sakrálních staveb na Frýdlantsku a v Ponisí

Na základě výsledků operativní dokumentace budou krátce představeny nová zjištění k podobě středověkých sakrálních staveb v regionu (např. Frýdlant Kostel Nalezení svatého Kříže, otlučení interiérů po povodni, Kunratice kostel Všech Svatých, povrchové úpravy nároží, Raspenava dokumentační doklady k podobě středověkého kostela, Bílý Kostel nad Nisou sv. Mikuláš, drenáže určující stavební vývoj).

Vlastní stavebně historický průzkum, hledání dispozičních analogií i srovnávání technologie zdění v oblasti výrazně posouvá naše znalosti o důvodu přítomnosti dvou

sakrálních staveb v jedné vesnici, Jindřichovicích pod Smrkem. Přítomnost dvou kostelů byla dosud vysvětlována přesunem celé sídelní aglomerace od zaniklého kostela sv. Jakuba po vypálení husitskými vojsky k novému kostelu Nejsvětější Trojice. Průzkum obou staveb, reinterpretace písemných pramenů i starších výsledků archeologického výzkumu pak přináší zcela jiný pohled na dataci a funkci obou staveb v kontextu poznání sakrální architektury dané oblasti. Stavebně historický průzkum tak výrazně mění představy obou starších vědních disciplín, historie i archeologie vycházejících z badatelských závěrů tradovaných od 19. století bez schopnosti dochované relikty v terénu přehodnotit.

Zdeňka Míchalová

Sakrální stavby na nejstarším vyobrazení města Slavonic

Nejstarší známá veduta města Slavonic vznikla v roce 1729, podobně jako veduty řady dalších moravských měst, na popud brněnského historiografa Dismase Hoffera. Vyobrazení zachycuje nejen kostely, ale i drobnou církevní architekturu. Při konfrontaci se současnou podobou města se přesvědčujeme o velké přesnosti a detailním zobrazení dochovaných staveb. Díky tomu je tato veduta nenahraditelným pramenem při zkoumání architektury města a neměla by být opomíjena ani při tvorbě stavebně historických průzkumů.

Příspěvek na konkrétních příkladech poukáže na jinde dosud nezachycené stavební úpravy kostela Božího Těla a na další změny památkového fondu (zejm. zánik drobnějších sakrálních staveb).

Ivana Panochová

Sakrální architektura pobělohorské katolické obnovy na slavatovských panstvích Jindřichův Hradec a Telč.

Příspěvek je věnován církevnímu stavebnímu mecenátu nejvyššího kancléře Českého království a zaníceného náboženského polemika Viléma Slavaty, členů jeho rodiny a vrchnostenských úředníků v pobělohorském období na panstvích Jindřichův Hradec a Telč. Slavatovská podpora se v rozporu s velkolepými sakrálními podniky rychle zbohatnuvší dvorské šlechty a vojenské aristokracie soustředila na místní

utilitární a nehonosné církevní realizace jezuitů a františkánů. Příspěvek sleduje formování architektonického prostoru, půdorysnou typologii a morfologii štukatérských a kamenických článků jezuitského kostela sv. Maří Magdalény v Jindřichově Hradci, jezuitské kaple sv. Víta tamtéž a kostela Matky Boží v Telči, dále také františkánského kostela sv. Kateřiny v Jindřichově Hradci a kostela sv. Petra a Pavla v Lodhěřově, jejichž konvenování zásadám potridentské liturgie znamená již záhy po roce 1620 vstup raně barokní architektury do jihočeského prostředí.

Danuše Thimová, Jarmila Hansová

Jak se na počátku 18. století stavěla Křížová hora v Českém Krumlově neboli zbožný sen a skutečnost

Pavel Panoch

Němá teologie. K typologickým otázkám cyklů Křížových cest.

Příspěvek je věnován architektuře drobných sakrálních památek - zastavením a kaplím Křížových cest, které se v průběhu 16. - 18. století staly nedílnou součástí středoevropské krajiny. Sleduje genezi formy pašijové cesty s řadou zastavení, která měla většímu počtu věřících umožnit zážitek *imitacio Christi*, meditaci o následování Krista v utrpení doprovázenou modlitbou, od severoitalských Svatých Hor v Piemontu až po jejich mladší a skromnější multiplikace v Záalpi, ovlivněné rozvojem pobožnosti křížové cesty, propagované kolem poloviny 18. století sv. Leonardem z Porto Maurizio. Na vybraných česko-moravských příkladech předestírá nástin jejich typologie (cykly kaplí, Kalvárie, sochařské štace) a ikonografickou analýzu.

Artur Kwaśniewski

Kościół w cieniu i blasku rezydencji śląskiego arystokraty. Uwagi o architekturze i kontekście przestrzennym szlacheckich oratoriów, świątyń patronackich, mauzoleów na Śląsku w dobie nowożytnej

Referat poświęcony jest przestrzeni sakralnej „sprywatyzowanej” przez feudałów i traktowanej przez nich jako element strategii w dążeniu do kariery, prestiżu, życia wiecznego. Inaczej mówiąc: treścią wystąpienia są funkcje, formy i treści związane z

publiczną, społeczną sferą życia religijnego arystokraty, ujawniające się w architekturze, urbanistyce i kształtowaniu krajobrazu.

W pierwszej, wstępnej części wystąpienia autor sygnalizuje zależności między *sacrum* i *profanum* deklarowane przez teologię i politologię świata zachodniego (idea *sacrum* władzy; władza świecka i władza kościelna w fazie feudalizacji, konfesjonalizacji i sekularyzacji) oraz sakralne treści obecne w architekturze rezydencjonalnej: zachodzące w sferze symboliki władzy (rezydencja jako obraz kosmicznego i społecznego „ładu boskiego”; biblijny topos Świętego Miasta, pałacu i świątyni; watykańskie konotacje w architekturze rezydencjonalnej) oraz w sferze pragmatyki rządzenia (ośrodek kultu religijnego jako miejsce sprawowania władzy – ośrodek władzy jako miejsce kultu, przestrzeń ceremonii dworskich i miejsce upamiętnienia jednostki, rodu, monarchii; przestrzeń liturgiczna w topografii rezydencji i w topografii posiadłości).

W drugiej, zasadniczej części wystąpienia autor – zawężając analizę do obszaru historycznego Śląska – rozwija następujące wątki:

1) Społeczne, prawne, polityczne i konfesyjne uwarunkowania inwestycji kościelnych śląskiego arystokraty: prawa patronackie w śląskim prawie lennym; miejsce feudała w społeczności współwyznawców, strategia feudała śląskiego w warunkach religijnego uprzywilejowania i prześladowania (katolicy w dobie reformacji, kontrreformacji i w oświeczonej monarchii Hohenzollernów; luteranie i kalwiniści jako religijni promineneci przed wojną trzydziestoletnią, dysydenci w latach 1648-1741 i beneficjenci wojen śląskich).

2) Architektoniczne rozwiązania służące manifestowaniu funkcji religijnej w przestrzeni rezydencji i „demonstrowaniu obecności” feudała w przestrzeni kościoła parafialnego (umiejscowienie kaplicy zamkowej/pałacowej, jej architektoniczne wyróżniki i warianty rozplanowania; lokalizacja empory kolatorskiej, miejsca pochówku, mauzoleum w farze; programy heraldyczne i ikonografia władzy).

3) Miejsce przestrzeni sakralnej w posiadłości śląskiego feudała i jej funkcje: położenie prywatnego oratorium, fary, mauzoleum i innej formy demonstracji religijnej w strukturze osadniczej i własnościowej, realizowanie programów użytkowych i ideowych, środki demonstrowania treści ideowych – stylistyka, ikonografia, heraldyka,

epigrafika, komponowanie w krajobrazie (m.in. na spektakularnych przykładach: dóbr ziemskich rodu Schaffgotschów z Chojnika i Gryfa w XVI-XVIII w., tzw. wolnych państw stanowych, posiadłości Osterbergów w Hrabstwie Kłodzkim).

Autor przyjmując szerokie ujęcie problematyki ma na celu z jednej strony uchwycenie religijnych determinant w kształtowaniu architektury siedziby feudalnej i jej krajobrazowego kontekstu, z drugiej zaś strony – stanowi propozycję metodologiczną w badaniach nad nowożytną rezydencją.

Lubor Suchý - Karol Ďurian - Peter Krušínský

Rímskokatolícky kostol sv. Michala Archanjela v Liptovskom Michale – Príspevok k poznaniu historických drevených stropných konštrukcií v stredovekej vidieckej sakrálnej architektúre „Interpretácia nálezov.“

Liptovský Michal leží východne od Ružomberka nad ústím Ľupčianky do Váhu. Rímskokatolícky kostol sv. Michala Archanjela je situovaný na návrší. Majetok kostola svätého Michala sa spomína v roku 1270 v rámci vymedzenia chotára blízkej Partizánskej (Nemeckej) Ľupče. Rímskokatolícky kostol sv. Michala Archanjela je pôvodné gotický postavený v dlhšom časovom úseku od 2. polovice 13. storočia do obdobia okolo rokov 1316-1317. V 1. polovici 19. storočia bol prestavaný. Stavba je jednodňová s polygonálnym záverom presbytéria. V rámci prieskumu krovových konštrukcií boli identifikované zvyšky stredovekej hambáľkovej krokbovej konštrukcie z rokov 1316-1317d nad stredovekou sieťovou klenbou svätyne. Taktiež v rámci podstrešia nad loďou v západnom štíte sa nachádza lomené gotické okno s kružbou, ktoré pôvodne presvetľovalo priamo priestor lode. Na tomto múre bolo taktiež z interiérovej strany identifikované iluzívne gotické kvádrovanie (bosáž) s pôvodnou stredovekou omietkovou úpravou celého štítu. Táto interiérová výzdoba, omietková úprava a okno západného štítového múru podstrešia nad loďou kostola svedčia o priehľade do podkrovia, resp. o zaklenutí lode v stredoveku vysokou drevenou klenbou s využitím mystického božieho svetla dopadajúceho cez okno v štíte západného muriva do interiéru lode chrámu. Súčasťou príspevku sú niektoré príklady – analógie drevených zaklenutí stredovekých sakrálnych stavieb zo Slovenska a z ďalších krajín Európy (Česká republika, Nemecko, Švajčiarsko a i.).

František R. Václavík

Chrám Sv. Ducha a kaple sv. Klimenta v Hradci Králové - cihelná sakrální architektura v královském věnném městě

Po letošním ukončení podrobného průzkumu Bílé věže, pro jejíž stavbu byly využity konstrukce středověké kaple sv. Klimenta, si můžeme troufnout vytvořit ucelenější interpretační obraz vývoje celého sakrálního centra středověkého královského města Hradce Králové. Výsledky tohoto průzkumu můžeme totiž komparovat s o něco starším průzkumem katedrály Sv. Ducha, který přinesl mnoho cenných poznatků o jeho stavebním vývoji i s výsledky některých archeologických záchranných výzkumů v této lokalitě. Průzkumy přinesly řadu zásadních zjištění v identifikaci stavebních fází i v jejich přesnější chronologizaci, na druhou stranu rozšířily řadu otázek o nové teze a hypotézy. Stále zde zůstává trvalé badatelské úsilí nalézt věrohodná pojitka s ostatní cihelnou produkcí a vytvořit „genezi cihelné architektury“, jak se o to pokusil již Viktor Kotrba, z jehož stěžejní práce a pozůstalosti bude též hojněji citováno.

Václav Kolařík – David Merta

Augustiniánský klášter v Brně v období středověku a raného novověku

Augustiniánský klášter byl založen v roce 1350, při severní straně opevnění města. Klášter patří do skupiny augustiniánských klášterů vystavěných kolem poloviny 14. století (Praha – Karlov, Roudnice nad Labem, Moravský Krumlov, Prostějov).

Kostel sv. Tomáše, původně vystavěný jako síňové trojlodí s dlouhým chórem, se stal první velkou cihelnou stavbou v obvodu vnitřního města. Podobně tomu bylo i u ostatních klášterních budov.

Neopevněný klášter stojící před městskými hradbami byl poškozen za husitských válek. Na základě smlouvy s městem roku 1486 byl klášterní areál začleněn do městského opevnění. Před prvním švédským obléháním roku 1643 došlo k částečné asanaci kláštera, aby nemohl sloužit nepříteli jako opěrný bod, zároveň došlo k zesílení opevnění. Práce na vylepšení opevnění pokračovaly až do obležení Brna roku 1645, kdy švédské útoky směřovaly hlavně proti svatotomášskému bastionu. V době nově

budovaného bastionového opevnění již byl klášter zahrnut do jednoho celku spolu s městem (konec 17. a začátek 18. století). Po polovině 18. století došlo k asanaci starého kláštera a k výstavbě nového konventu (současná podoba areálu).

V posledním desetiletí se stal prostor kláštera i jeho nejbližšího okolí předmětem několika záchranných archeologických výzkumů, které nám umožnily doplnit poznatky k nejstarším stavebním dějinám i k jeho opevnění.

Ivan Peřina

Stabilitas loci kaple od středověku k baroku na Hrubém Rohozci

Na Hrubém Rohozci u Turnova v původně středověkém věžovém paláci nacházíme barokní kapli, která nahradila jak starší pozdně renesanční obytné prostory tak patrně i starší kapli a to pravděpodobně ve dvou fázích, gotické a pozdně gotické. Revize starších výsledků vlastní autorovi práce i standardního SHP a další hledání analogií přináší za přispění dendrochronologické analýzy a detailnějšího studia stavby při reorganizaci zámeckého depozitáře nové poznatky k vývoji stavby s doložením tzv. „pevného místa“ sakrálního prostoru.

Miloš Buroň - Jiří Slavík

Výsledky stavebně historického průzkumu kostela sv. Václava v Trutnově – Horním Starém Městě

Kostel sv. Václava v Trutnově – Horním Starém Městě patří k venkovským středověkým kostelům s pravouhle uzavřeným presbytářem. Kostel má vcelku zajímavý stavební vývoj, v němž převažují zejména gotické a renesanční stavební fáze. Má několik zajímavých detailů, např. archaicky působící konzoly druhotně osazené v hlavním průčelí věže, či klenutí presbytáře, díky němuž bývá v literatuře označován jako pozdně románský. Obecně se traduje také o účasti italského stavitele C. Valmadiho na jeho renesanční přestavbě, provedený SHP však tuto tradici nepotvrdil.

Martin Ebel

Právní restrikce projektanta sakrálních staveb

Mgr. Michal Panáček - Mgr. Radek Široký, Ph.D.

Příprava vzorové obnovy premonstrátského kláštera Teplá – systém průzkumů, výzkumů a dokumentace

V rámci přípravy rozsáhlé komplexní obnovy areálu premonstrátského kláštera Teplá postupně probíhají stavebněhistorické a inventarizační průzkumy a archeologické výzkumy v logické metodické souvztažnosti a návaznosti procesu celkového poznání významné stavby. V letech 2009-2010 byl jako výchozí materiál pro předprojektovou přípravu zpracován standardní SHP konventu a prelatury, který byl v roce 2010 následován zjišťovacími archeologickými výzkumy, inventarizací uměleckořemeslných prvků a dílčími doplňujícími SHP dalších částí areálu. Příspěvek chce na příkladu kláštera Teplá poukázat na reálnost postupně zpracovávaných systémově navazujících různých stupňů průzkumů a dokumentace při přípravě obnovy nejvýznamnějších historických památek v České republice.

Karel Kibic ml.

K otázce kostelních interiérů otevřených do podstřeší

Zatímco lodi románských kostelů překvapují svojí výškou, u raně gotických kostelů, resp. gotických kostelů vůbec někdy překvapí okna nízko nad zemí (Říčany, Mořina, Chvatěruby a další). Důvodem patrně je, že kostelní interiéry – většinou lodi – počítaly s otevřením do spodní části podkroví. Takové řešení mohlo být častější, než naznačují jen sporadicky nalézané omítkové otisky na střešních štítech. Průzkumy gotických kostelů na Kutnohorsku doložily takové řešení v řadě případů. Otisk střechy bývalé lodi na západní straně věže kostela sv. Vavřince v Církvici představuje přímý důkaz. Stopy středověkých střech jej dokládají u kostela v Přibyslavicích, pravděpodobné je u kostelů v Kozohlodech či v Jindicích, za doklad mohou být považována i ústupky zdiva podélných stěn lodí kostelů v Suchdole či ve Svaté Kateřině. Právě nízká výška původního zdiva je důvodem, proč se po otevření prostorů do podkroví nezachovaly viditelné stopy. Navrhují však takové řešení zejména u drobnějších staveb předpokládat a při průzkumech zdiva během oprav stopy po něm programově hledat. Důkazem mohou být nízko umístěná okna nebo rozhraní dvou

druhů zdiva hluboko pod dnešní korunou. Lodi středověkých venkovských kostelů jsou v naprosté většině neklenuté a „falešná klenba“ na dřevěném bednění, osazeném na spodní části krovu, mohla opticky spojit prostor lodi a klenutého presbytáře. Je otázkou, zda by za zajímavé neměly být zároveň považovány ty příklady, kdy lze falešnou klenbu v lodi bezpečně odmítnout.

Lubomír Kalousek

Proporce pravoúhlého kněžiště předrománských kostelů

Kněžiště bývá základní součástí dispozičního řešení i u jednodušších sakrálních staveb a během vývoje architektury doznalo ve svém půdorysném tvaru řadu změn. Cílem příspěvku je podrobně popsat tvar pravoúhlého nebo lichoběžníkového kněžiště, které lze doložit u některých jednolodních kostelů z předrománského období. Dosud se převážně předpokládalo, že půdorys čtvercového, obdélníkového nebo lichoběžníkového tvaru je natolik univerzální, že jej jednoduše nelze přiřadit určitému stavebnímu období nebo kulturní či geografické oblasti.

Tento článek rámcově navazuje na předchozí výzkum a publikované práce, avšak zároveň předkládá nové hypotézy o proporcích a rozšíření různých typologických tvarů pravoúhlého kněžiště. Výsledky výzkumů vycházejí z širší analýzy půdorysných proporcí 63 vybraných kostelů reprezentujících jeden typologický vzor, ale nacházejících se ve specifických geografických oblastech a pocházejících z různých historických a kulturních období.

Ondřej Hnilica, Pavel Kříž

Specifičnost románských rotund

Předmětem příspěvku je jeden ze základních typů rané sakrální architektury na našem území a to předrománské a románské rotundy. Povaha a specifičnost raného stupně christianizace v tomto časovém horizontu se projevila i na těchto objektech. Článek je dělen do těchto částí. První se zaměřuje na teoretické aspekty, jako jsou kontext historický a ideologicko-politický. V následující části se budeme zabývat obrazem rotund prostřednictvím prizmatu architektonicko – stavebního a

umělecko-historických složek. Poslední část se bude dotýkat přímých praktických průzkumů těchto staveb. Obhlídky objektů byly podniknuty v rámci pracovních cest na lokalitách in situ.

František Záruba

Počátky šlechtických hradních kaplí v Čechách

Příspěvek se zaměří na genezi a podobu prvních kaplí na šlechtických hradech v Čechách. Kaple byla významnou součástí areálu šlechtického hradu, ale její výskyt spolehlivě registrujeme teprve od počátku 14. století. Ve 13. století chybí o existenci kaplí na šlechtických hradech přímé důkazy. Jistou výjimku představuje hradní kaple na hradě Českém Šternberku, která byla D. Líbalem datována již do sklonku 70. let 13. století a je tak všeobecně považována za nejstarší hradní kapli. Tato datace ale není bezproblémová. V krátkosti se také seznámíme s dalšími nejstaršími šlechtickými hradními kaplemi (Lipnice, Český Krumlov, Osek, Dražice aj.), které vytvářejí celkový obraz první poloviny 14. století.

Kristyna Kysilková

Příspěvek ke klenebním vzorcům portugalských pozdně gotických sakrálních staveb

Referát bude zaměřen na ukázky zajímavých klenebních vzorců portugalské pozdně gotické sakrální architektury s poukázáním na možné inspirační souvislosti a zdroje zejména v rámci Iberského poloostrova.

Kamil Podroužek

Et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam – sakralia v pískovcích severních Čech

Příspěvek představuje kapli Božího hrobu ve Velenicích u Zákup, vystavěnou v letech 1710 – 1711 v pískovcovém masivu na severozápadním okraji vsi. Stávající tři prostory, ukrývající reliéfy pašijového cyklu, jsou torzem stavby, jejíž formu, dobovou funkci, společenský význam a symbolický smysl autor na základě analýzy archivních i

terénních pramenů modeluje. Při sledování stavebního vývoje kaple dospívá k poznatkům o proměnách užití stavby, které odrážejí proměny projevů oficiální i lidové zbožnosti.